

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ИСТОРИЯ НА ВИЗАНТИЯ И БАЛКАНСКИТЕ
НАРОДИ”**

Димитър Тодоров Петров

Докторант по специалност „Нова и най-нова история (Социална история)“

Шифър 05.03.04

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд на тема:

**АЛБАНЦИТЕ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ – НА РЪБА НА ДВЕ
СТОЛЕТИЯ, НА ГРАНИЦАТА МЕЖДУ ТРИ ДЪРЖАВИ.
ПРОБЛЕМИ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА И СОЦИАЛНАТА
ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ОБЩНОСТТА
(КР. НА XX И НАЧ. НА XXI ВЕК)**

ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА
НАУЧНА И ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН „ДОКТОР”

**НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
ЧЛ. КОР. ПРОФ. Д-Р ИСТ.Н. ИВАН ИЛЧЕВ**

РЕЦЕНЗЕНТИ:

София, 2017

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност, териториален обхват, хронологични рамки и цел на задачата

Една от основните причини за избиране предмета и обекта на това изследване е липсата на достатъчно познания за тази общност, което е едновременно близка, но и толкова далечно непозната. Албанското население в Република Македония успява да привлече вниманието на научната общественост основно по време и след приключването на междуетническият конфликт в страната. Малцина са изследователите от български, а и чуждестранен произход, които да се занимават с общността, но в един по-широк план. Значителни процеси, засягащи политическите и най-вече социални промени, които оказват важно значение за всекидневната динамика си остават незасегнати или частично познати за изследователите. Именно тази политическа и социо-културна динамика има важно значение и в значителна степен влияе и определя всяка една сфера на обществения живот, а в това число и съществуващото и периодично избухващо междуетническо напрежение между двете основни общности в страната – македонци и албанци.

С излизането на Р Македония от югославската федерация настъпват промени, които водят до политизиране на албанското население и активизиране на т. нар. „косовски синдром“. Допълнение към актуалността на албанския въпрос на Балканите е обявяването на държавната независимост на Косово, с което обстановката в РМ остава открита и трудно предсказуема, а исканията на албанските парии следват последователна политика и целят чрез конституционни и законови промени да подготвят условията за реализация на основната си цел, а именно преформулирането на страната в „една държава на две нации“. Всичко това се извършва в една променяща се икономическа и социо-културна среда, при която албанското население се оказва с по-добри възможности за приспособяване и адаптация от македонците.

На фона на случилите се последната година събития в страната – социалното недоволство на населението изразено в „шарената революция“, поредните предсрочни парламентарни избори и задълбочаващата се политическа криза се потвърждава необходимостта и нуждата от предлагания дисертационен труд върху политическите и социалните трансформации на албанското население в РМ, като важна проблематика, касаеща не само българската историческа наука, но и българската външна политика и държава.

Териториалният обхват на изследването обхваща територията на Република Македония и по-конкретно нейните западни и северозападни части, които са населени с компактни маси от албанско население.

Хронологичните рамки на дисертационния труд обхващат периода от края на ХХ до началото на ХХІ век. Необходими е уговорката, че се разглежда и един по-ранен период във втората глава на дисертацията, където е проследено историческото минало на албанците от Република Македония. Това се налага от нуждата да се осмисли историческата съдба на това население и появата на понятието албански национален въпрос.

Целта на изследването е да представи политическата и социална трансформация на албанското население в Република Македония и нейната роля за изграждане на социалните и културни модели, връзки и идентичности, които се развиват.

Конкретни задачи, които произтичат от така заявената цел, са:

Първо, да се очертаят промените, които настъпват в обществено – политически план сред албанското население в Република Македония.

Второ, да се проследи процеса на изграждане на политически партии на албанците и тяхното участие в политическия живот в страната.

Трето, да се посочат социалните и икономически промени сред албанското общество в края на ХХ и началото на ХХІ в. Образованието и ролята му в развитието на албанската общност.

Четвърто, прави се опит да се очертае влиянието на албанската диаспора върху албанската общност в Република Македония и нейната роля за настъпващите промени в семейната структура.

Пето, да се посочат промените настъпващи в материалната култура, селищната архитектура и инфраструктура на албанците населяващи Република Македония.

2. Извори и методология

Основен обект на настоящето изследване са обществено – политическите и социални промени сред албанците, населяващи Република Македония след 1991 г. С цел максимален обхват и изчерпателност на изследването, използваната изворова база включва архивни и статистически данни, информация черпена от медиите и теренни проучвания.

Статистически и архивни данни ползвам обобщени от различни автори в публикуваните от тях изследвания. Тук влизат статистически данни от държавни институции, като:

- преброяванията на населението в рамките на Югославия през 1948, 1953, 1961, 1971, 1981 година. Както и тези, които са проведени в РМ след обособяването ѝ като самостоятелна държава в годините 1994 и 2002 г.
- законодателни и нормативни актове от Югославия и Република Македония.
- статистически сведения от статистическите институти на РМ
- ползвани са и публикации в пресата.

За целите на дисертацията съм използвал документи от Централния държавен архив (ЦДА) и по-специално, докладите на специалния служител на МВНР в Битоля, Драгомир Димитров и на българския офицер за свръзка в Тирана, които разглеждат проблема за положението на българското население в рамките на създадената от фашистка Италия „Велика Албания“ по време на Втората световна война.

Като архивен източник тук влизат и теренните материали на гл. ас. д-р Ивайло Марков, съхранявани в народописния архив на Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей (ИЕФЕМ), архивирани със следните номера – ИЕФЕМ-АЕИМ 720-III, ИЕФЕМ-АЕИМ 903-III, ИЕФЕМ-АЕИМ 904-III и ИЕФЕМ-АЕИМ 905-III.

Изключително важно място заема теренната работа. Голяма част от информацията е събрана по време на няколко последователни теренни проучвания, които се проведеха в периода 2011 – 2012 г. Събраните впечатления и направени наблюдения допълват информацията от останалите изворови данни.

Предприетите теренни изследвания в голяма степен се следват модела на мулти-ситуирана етнография. При този метод предлаган от Джордж Маркус, проучването е насочено към хората и техните проблеми, материалната им култура, историите и слуховете, които се появяват между хората в различни периоди от време. Документират се биографиите на индивиди, спомени за минали събития и случки.

Друг прилаган метод по време теренните проучвания в Република Македония е изследователската методика на спешната антропология въведена от Антонина Желязкова, която позволява да получим надеждна моментна снимка на динамично променящи се вътрешнополитически, международни, социални и обществени парадигми.

3. Историографски преглед

В нашето съвремие албанците живеещи в Република Македония са слабо проучени и представени в българската историческа наука. В края на XIX и началото на XX в. обаче именно на български изследователи дължим едни от първите изследвания на албанското население населяващо тази част на Балканския полуостров. Ценни сведения за демографията и живота на албанците, техните особености, поминъка, селища, материална и духовна култура и отношенията им с българите дават Гьорче Петров, Атанас Иширков, Васил Кънчов, Никола Маренин, Йордан Иванов, Афанасии Селищев.

По време на Първата световна война в контролираните от българската армия територии на Вардарска Македония и Поморавието е организирана научна експедиция, която ни дава изключително ценни сведения за този район. Докладите от нея са издадени в един общ сборник през 1993 г. под редакцията на Петър Петров. Отделно от тях събраните материали и дневници на Михаил Арnaudов от пътуванията му до Македония са издадени в книга под редакцията на Владимир Пенчев и Анатоли Анчев.

След края на Втората световна война, изпъкват трудовете на Страшимир Димитров, засягащ темата за ролята на България в албанското възрождение и Бойка Соколова, чието изследване е посветено на албанския периодичен печат в България от края на XIX и началото на XX в.

Интересът на българската историческа наука към албанците се възобновява по време и след разпадането на федеративна Югославия, с оглед участието им в този процес и съществуващото етническо напрежение в Косово и РМ. През този период върху ролята на албанския фактор пише Антон Първанов. Историческото развитие на албанците в Р Македония е засегнато от Боби Бобев. Пак той заедно с Тома Кацори публикува монография посветена на Албания и албанците. Изключително ценни са изследванията на Мариана Стамова върху албанския въпрос, която проследява неговото развитие в периода на федеративна Югославия. Голямо значение имат изследванията на Международния център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия начело с Антонина Желязкова. Центърът издава три публикации с теренни проучвания, които касаят съвременните измерения на албанския национален въпрос, прилагайки на терен метода на „спешната антропология“. Издадените изследвания се отнасят за събитията около кризата в Косово (1999), отражението ѝ в Република Македония, както и по-късната ескалация и пренасяне на кризата в страната

през 2001 г. разгледани са политическите, икономическите и социалните процеси в държавата, както и отношенията между двете най-големи общности – македонци и албанци. Като продължение излиза още една книга, която разглежда същите проблеми в период 2004-2008 г.

Важно значение от историческа гледна точка има изследването на Боян Гюзелев. В неговата първа част е засегнат въпроса за появата на албанците в историческите извори и заселването им във Вардарска Македония.

В своя дисертационен труд Ивайло Марков от ИЕФЕМ представя задълбочено изследване върху албанците от РМ, тяхната миграция и съпътстващата я социо-културна динамика. Авторът разглежда историческата динамика на албанските трудови миграции, миграционни модели и тяхната промяна във времето.

Албанците от Република Македония стават обект на изследванията на сръбски автори в резултат на аспирациите на сръбската държава за териториално разширение в южна посока. В периода до Втората световна война по-важни изследвания имат: Йован Цвийч, Йован Василевич, Ристо Николич, Тома Смилянич, Боривое Милоевич и Миленко Филипович.

През втората половина на ХХ в. значителни сведения за албанците от Република Македония ни дава Йован Трифуноски, който издава и обширна монография за тях. Трифуноски е родом от Вардарска Македония и в една голяма степен можем да кажем, че е един от първите, които насочват погледа си към македонските албанци.

Самите македонските историци насочват погледа си към албанците живеещи в страната след обявяване на нейната независимост. До голяма степен в трудовете си те разглеждат историческата и демографската динамика, свързани с ислямизационните процеси в западните части на Вардарска Македония. Сред тях изпъкват изследванията на Лиманоски, Киселиновски, Тодоровски, Јовановски. На демографските промени случили се в РМ е посветен и брой на списание „Етнолог“, издавано от Македонско етнологско дружество. Там важно значение във връзка със този текст имат статиите на следните автори: Мирчевска, Намичев, Борозан, Петровић, Неделковски.

Други македонски изследователи засягат темата за междуетническите отношения конфликти между двете най-големи общности в страната – македонци и албанци. Фросина Ременска разглежда етническите взаимоотношения в страната преди и след конфликта от 2001 г. В своите съчинения Мария Ташева засяга проблемите, които касаят миграцията, междуетническите контакти и свързаните с тях процеси на интеграция. Миряна Малеска разглежда теориите за етнически конфликти и тяхното

проявление в Република Македония. Любомир Фрѝчковски изследва в трудовете си междуетническите отношения в страната.

За обществено – политическото развитие сред албанците от Р Македония след обявяване на независимостта пише Закерия Реджепи. Той разглежда процеса на формиране на албански партии, отношенията им с македонските политически субекти и обществените отношения в страната, от албанска гледна точка.

В две свои изследвания Розита Димовска прави антропологичен анализ на съществуващите и променящи се модели на консумация при македонците и албанците, като представя икономическите трансформации настъпили сред общността.

Споделеният общ живот в рамките на югославската федерация между косовските и македонските албанци води до поява на някои особености в социалните промени и миграционните движения, които имат общи характеристики. Поради тази причина изследванията, посветени на миграцията на албанците от Косово, заслужава внимание. Публикациите засягащи тази тема са няколко: Backer, Dahinden, Reineck. В тях миграционните процеси са изследвани с оглед на факторите, който ги поражда, а също така и промените, които те предизвикват върху изпращата общност. Едно от изследванията на независимия изследователски институт „Европейска инициатива за стабилност“ (ESI) засяга проблема за прехода към пазарна икономика в Република Македония след обявяване на нейната независимост и въздействието на този процес върху албанската общност в страната.

II. Съдържание на дисертацията.

Дисертацията се състои от увод, четири глави, като всяка една от тях е разделена на параграфи, заключение, използвани съкращения, литература, архивни и интернет източници, периодични издания, списък на информаторите цитирани в текста и приложения.

Първа глава: Теоретични перспективи.

Въпросите за етничността се поставят още в самото начало на ХХв., но истински разцвет настъпва през 30 и 40 – те години на ХХ век, когато е осъзнато, че етничността е такава социоопределяща характеристика като пола, възрастта и религията.

Можем да разделим два аспекта на етническата идентичност - външни и вътрешни. Външните се отнасят за социалното и културно поведение като: говорене на

майчиния език, практикуване на традицията, участие в лични връзки, както семейни, така и приятелски. Участие в институциите и организациите на общността: църкви, училища, търговски дружества, медии, етнически асоциации, клубове, дружества, общи празници и т.н. Когато търсим определение за етническа група, може би най-подходящото е, че това са хора, които са обединени от вярата за общ произход и исторически спомени, връзка с родната земя и чувство на солидарност поне сред някои от неговите членове.

Сред дискусиите за определяне понятието малцинство в международните правни документи, се срещат множество термини, касаещи и можещи да се отнасят за малцинствата. Характерно за държавите от Западните Балкани, които бяха част от федеративна Югославия, е използването на термини като: народност, група, общност, националност, като целта е да се избегне традиционно негативното значение, което би предизвикало понятието малцинство. Когато говорим за неговото определение, можем да кажем, че това е група от хора, която е числено по-малка в сравнение с другото население на държавата и е в недоминиращо положение, а членовете граждани на тази държава имат етнически, езикови или верски характеристики, различни от тези на мнозинството и изразяват макар и прикрито чувство на солидарност насочено към запазване на своята култура, традиции, религия и език.

Поддържайки подкрепата към своята етническа група или нация, членове ѝ развиват чувство за изключителна стойност, която притежава тяхната общност, като същевременно проявяват силни етноцентрични тенденции в отношенията си с другите. Тези взаимоотношения могат да се характеризират с враждебно отношение към членовете на други етноси или нации и етнически предразсъдъци спрямо тях.

Понятието етноцентризъм има няколко основни характеристики. От една страна с него се означават като форма поведението на членове на една етническа общност или нация, което е насочено към нейното самосъхранение. От друга страна с този термин се определя една от проявите на национализъм, а много често се свързва и с патриотизма, със самосъзнанието за принадлежност към определена етническа национална общност или се разглежда като форма на национална привързаност.

В науката има много определения за понятието етноцентризъм. Според някои автори, с това понятие се определя чувството за принадлежност към един народ, като то може да се прояви в две посоки – национализъм и патриотизъм. Други смятат, че понятието означава вярата на хората за особеното значение на нацията, което често води до позиция на подценяване или обезценяване на другите етноси и нации.

Тук се появява и нуждата да дадем определение за национализъм. Може би най-разпространеното мнение е, че под този термин разбираме идея, човешко поведение, обществено – икономическа, политическа и културно – езикова концепция, която абсолютизира и злоупотребява с националните чувства, като целта е да се постигне изкуствена обединение на нацията и запазване на различните форми на господство и експлоатация, вътре в нацията и между определени нации. По агресивен начин, опирайки се на мощта на държавата, се подчертават специалните правни стойности, както и историческа мисия на собствената нация и държава, като същевременно се отричат другите.

В същото време, гледайки на национализма, като форма на национална привързаност, можем да заключим, че той е висока и емоционална форма на групово взаимодействие, при което социалния свят се възприема чрез призмата на собствената и тази на другата група, като техният свят е рязко разделен. От тук национализмът се наблюдава като колективна реакция на социални и обществени кризи, причинени в периодите на преход от традиционно към индустриално общество. Реакциите на всяка група при такива кризи води до емоционална и социална солидарност и идеализиране на представата за собствената група и нейната собствена значимост.

Етническите стереотипи са част от познавателните компоненти на етническите нагласи. Това са разширени, достатъчно трайни и генерализират неправилно разбирания за характеристиките на определен народ. Тъй като са изпълнени с редица емоции и влияейки се от тях те са твърди и често сменяеми. Ако към един народ или група от хора емоциите са предимно негативни, както при етническите предразсъдъци, тогава и етническите стереотипи имат същата характеристика. По-голяма част от представителите на един народ имат твърдо изградена и опростена представа за други народи, както за тези, с които има контакт така и за тези, които са едва познати или непознати.

В края на XX в. бяхме свидетели на разпадане на тоталитарната политическа система в Източна Европа. Тази политическа промяна довежда до появата на нови държави, а дълго стаяваните и потискани с десетилетия национални чувства вземат връх, резултатът от което е поредица от етнически конфликти основно сред народите на бившите Югославия и Съветски съюз, които довеждат до разединение и омраза между отделните етноси.

Когато говорим за етнически конфликти трябва да имаме предвид, че за света са характерни мултиетническите държави, които притежават две или повече етнически

групи в своя състав. Този белег много добре е изразен сред държавите от Източна и Югоизточна Европа. Историческите процеси, които се развиват в тези страни водят до това, че границите им се определят от местните регионални сили, следвайки своите собствени интереси.

Развитието на нациите и държавите в този регион е изключително сложен процес, тъй като повечето от страните от тази част на Европа получават независимостта си в резултат на въстания, разпадане на империи, войни и т.н. Във всички тези процеси религията винаги е играела и продължава да играе изключително важна роля, като тя се изразява в продължително съперничество между Западно и Източно Християнство и Ислям.

Етническите конфликти на Балканите в миналото и днес са характерни за всички балкански държави, но достатъчно би било да споменем за кървавия край на Федеративна Югославия, когато много от народите ѝ остават разделени с държавна граница. Това навежда на мисълта, че на дадена нация и е нанесена историческа неправда и води до разпалването на националистическите страсти. Много често тези националистически чувства се разпалват с конкретна политическа цел, която трябва да постигне по-голямо политическо сближение между представителите на нацията.

В началото на 90-те години на XX в. в териториите на бивша Югославия се образуват нови държави, които възприемат модела нация – държава и са потенциално нестабилни заради несъответствието на тяхната територия и население. Този модел предполага изключителност, но и води след себе си до създаване на нестабилни държави, които нямат широка легитимност в очите на населението. Приемайки този модел на конституиране и познавайки примерите от историята на Балканите, можем да заключим, че в бившето югославско пространство се изграждат държави, които нямат пълен контрол върху територията и ресурсите си. Република Македония е типичен пример в това отношение, защото от обявяването на независимостта на страната през 1991 г. управляващите в Скопие се сблъскват с борбите и желанията на албанското население.

Говорейки за етническите конфликти, трябва да имаме предвид, че в по-голямата част от тях взимат участие т. нар. силни малцинства, които са преобладаваща част от населението в определени територии на държавата. Тези малцинства считат територията, която населяват за своя, търсят и привеждат доказателства от историята за това. От друга страна, представителите на малките и респективно слаби малцинства, както и мигрантите, които са се преселили отскоро, много рядко влизат в конфликт с

мнозинството от населението и държавата. Корените на повечето от етническите сблъсъци се коренят назад в историята, и винаги ще представляват извор на нестабилност. Същевременно, увеличаването на възможността от избухване на етнически конфликт става в моментите, когато силното етническо малцинство осъзнае, че няма възможност да извоюва своите колективни права от представителите на мнозинството, поради дискриминационните практики прилагани от държавата.

Когато говорим за етническите групи трябва да се има предвид, че територията заема една значителна част от идентификацията и идентичността на групата. Осъществявайки контрол върху определена територия, както държавата, така и етническата група си осигуряват идентичност. За една държава контролирането на територията е пряко свързано с нейното съществуване, тъй като териториалната цялост и суверенитет са основни принципи за държавата. Когато имаме две етнически групи или две държави, които смятат, че имат право да контролират една и съща територия или дял от нея, тогава неминуемо резултат ще бъде сблъсък на интереси.

Държавната политика към малцинствата може да се раздели условно на четири основни типа, които се характеризират с преминаването си от положителни към отрицателни практики.

Първата от тях е тази на държавите, които отричат наличието на етнически малцинства на своя територия, а нацията носител на държавността се обявява за хомогенна и етнически чиста. Следват държави, които признават наличието на малцинства, но отказват да им признаят отделни юридически права от тези на мнозинството. При третата група държави, подобно на предходната, също признава наличието на малцинства на своята територия. Когато говорим обаче за техните граждански права и свободи, трябва да имаме предвид, че те са защитени с колективни права, които са съобразени с международните правни стандарти за защита на малцинствата. Последната група държави е тази, в която етническите малцинства имат не само защитени колективни права, но и са получили възможност за изграждане на самоуправление в рамките на населяваната от тях територия.

В разглеждания от нас случай при Република Македония нямаме проява на политика, която да цели асимилация на албанското население в страната. Нещо повече, самите албанци поддържат известна степен на етноцентризъм, но той не преминава във фаза, която да застраши и оспори културата на македонците. В този случай етноцентризмът се явява като отбранителен механизъм.

Когато говорим за доброволна асимилация, можем да кажем, че тя съществува, но основен културен маркер е религията, тъй като населението на РМ в религиозно отношение е разделено на православни християни и мюсюлмани. Македонското население извършва един вид отношения с онези представители на етническите малцинства, които принадлежат към професионалната общност на православните християни и други с групи чиято религия е исляма. При представители на мюсюлманите в Република Македония се наблюдава известна степен на доброволна асимилация особено сред представителите на турското и ромското малцинство, които по различни начини преминават към албанската етническа група.

Изхождайки от разделението на етническите групи и критериите за успешност на една доброволна асимилация можем да кажем, че албанците в РМ поради обществени, политически, идеологически и културни различия нямат интерес за доброволна асимилация сред македонското мнозинство. Културните белези отличават двата етноса, като различни и в определена степен етноцентрично противопоставени една на друга. Конфликтността в отношенията между албанската и македонската етническа общност, многобройните предразсъдъци и стереотипи усложняват възможността за осъществяването на взаимно общуване и напълно изключва варианта за асимилация като възможен между тях.

Втора глава: Албанско етническо пространство в Република Македония. Географски граници и историческо минало.

Географията ни дава обяснение за стратегическата важност на тази територия. Независимо от предимно планинския релеф, земята, населявана от албанците в Република Македония, се явява кръстопътно място. Въпреки че попадат встрани от трасето на античните Диагонален и Егнациев път, през териториите в страната населени с албанци, преминава път от изключителна важност в нашето съвремие – Паневропейски транспортен коридор – 8, който свързва Черно с Адриатическо море.

В религиозно отношение, албанското население се дели на 80% мюсюлмани, 12% православни и 8% католици. Друго разделение, което съществува сред тях е наличието на две големи лингвистични групи - геги и тоски. В РМ албанското население в по-голямата си част принадлежи към гегите, но има и малък брой около 10% тоски. През XIX в. най-значимата форма на организация при албанците е клановата структура – фис. Тя не може да съществува без силата на обичайното право,

пример за която ни е Канунът на Лека Дукагин. Това е и един от факторите, които определят особеностите на албанската идентичност.

Съвременните измерения на албанския национален въпрос започват с Източната криза (1875-1878). През 1878 г. се създава т. нар. Призренска лига, която изпраща свои представители на свикания от великите сили Берлински конгрес. Абдул Фрашери – един от политическите лидери на албанците, изготвя искания към султана за обединяване в една политическа и административна единица на четирите вилаета населени с албанци. Османското правителство категорично се противопоставя на тези искания и унищожава лигата през 1881 г.

В края на XIX и началото на XX в. сред поредица от въстания става ясно, че албанците са съзрели за създаване на собствена държава. На 28 ноември 1912 година е провъзгласена независимостта на Албания, но въпреки това албанската държава не обединява всички земи населени с албанци. След края на Балканските войни, Косово и западните части на Вардарска Македония са присъединени от Сърбия. Това се препотвърждава и след края на Първата световна война (1914-1918), когато стават част от новообразуваното кралство на Сърби-хървати и словенци (от 1929 г. Югославия).

В навечерието на Втората световна война, Албания е присъединена към Италия. През 1941 г. Югославия е окупирана от германски войски, а поражението на Белград поражда надежди у албанското население, населяващо Косово и западните части на Вардарска Македония, че ще могат да извършат своето национално обединение.

През юли 1941 г. е определена демаркационната линия, с което западните части на Вардарска Македония с градовете Тетово, Гостивар, Кичево, Дебър и Струга преминават към създадената „Велика Албания“. Въведена е албанска полиция и администрация. Засилва се пропагандата в западните части на областта с цел да се представи, че в нея преобладава албанския елемент.

Капитулацията на Италия през 1943 г. довежда до дезорганизация на администрацията, от което се възползват разбойническите банди, които грабят необезпокоявано населението. Засилва се и съпротивителното движение. Албанските общински и административни власти се изтеглят в областните градове, като по този начин населението в селата е оставено на произвол.

На 2 август 1944 г. в манастира Прохор Пчински заседава Антифашисткия съвет за национално освобождение на Македония (АЦНОМ), който обявява създаването на македонска държава, която влиза като република в новообразуваната федеративна

Югославия. В новата държава влиза и Косово, което получава автономен статут в границите на СР Сърбия.

След войната, въпреки усилията на Македонската комунистическа партия (МКП), сред албанското население продължават да съществуват идеите за „Велика Албания“. Създават се албански националистически групи, които да преминават нелегално в НР Македония и целят да всяват страх и несигурност сред жителите на Гостиварско-тетовския край. Много често разпространители на идеите за възстановяване на „Велика Албания“, са албанските учители, идващи от НРА и Косово. През 1952 година се появява лозунгът за „Автономия на Западна Македония“, в която да влязат Тетовска, Гостиварска, Дебърска и Кичевска околия.

През април 1963 г. е приета новата конституция на републиката, като името ѝ се променя на Социалистическа Република Македония (СРМ). Въпреки гласуваните права и свободи, албанците продължават да се чувстват втора ръка население, а териториите населени с преобладаващо албанско население продължават да бъдат най-изостаналите в икономическо отношение части на федерацията.

След решенията на Брионския пленум от 1966 г. за първи път са изнесени данни за репресиите, на които са били подлагани албанците. През 1968 г. първоначално в Косово, а впоследствие и в СР Македония започват албански демонстрации, на които се развяват албански знамена и се издига лозунгът „*Косово – република*“. През 1969 г. косовските албанци получават правото да използват албанското знаме като своя „национална“ емблема, а през 1970 г. в Прищина се отваря университет, в който обучението се извършва на албански и на сърбохърватски език.

По същото време с помощта на НРА и албанската диаспора в Западна Европа и САЩ са създадени екстремистки и сепаратистки организации, които действат на територията на Югославия. В тях вземат участие и македонските албанци. В СРМ тези нелегални организации и групи създават организации и действат в районите с преобладаващо албанско население.

През пролетта на 1981 г., в Прищина започват протести, които скоро се разпространяват из цяло Косово и в западните части на СР Македония. Напрежението ескалира и властите въвеждат полицейски час. Същевременно по икономически показатели населените с албанци райони продължават да бъдат най-изостаналите във федерацията, а това е твърде опасно, като се има предвид експлозивният потенциал на Косово и СРМ.

Албанският национализъм и събитията от 1981 г. довеждат и до ответна реакция на мнозинството, а именно сръбският национализъм, които става особено видим от средата на 80-те години, когато начело на сръбските комунисти застава Слободан Милошевич. През пролетта на 1989 г. автономията е премахната и е въведено военно положение. Косовските албанци отговарят на ограничените си права със създаването на т. нар. „паралелна“ държава.

В резултат на преследванията и гоненията мнозина от албанските активисти се прехвърлят в западните части СРМ. Наред със тях се заселват и значителен контингент преселници, бягащи от сръбския режим. Те се заселват за постоянно, независимо от средствата и цената. По този начин албанците започват да заемат и територии, в които до този момент тяхното присъствие не е било толкова осезаемо.

В СРМ в края на 1990 год. са проведени многопартийни парламентарни избори. На 8 септември 1991 г. е проведен успешен референдум за независимост на страната, а през ноември е приета и новата конституция. Македонските албанци бойкотират референдума за независимост на страната, а при приемането основния закон албанските депутати напускат сградата на Събранието. През 1992 г. те отказват да участват в преброяването на населението. По-късно се обявяват намерението си за провеждане на референдум и обособяване на албанска културна и териториална автономна единица в страната, т. нар. „Република Илирида“. В следващите години в резултат на множество преговори, отстъпки и компромиси се стига до постепенното и поетапно интегриране на албанците в македонската обществено – политическа система.

В края на 90-те години поредните изблици на насилие и остро етническо противопоставяне в Косово се отразяват и в РМ. По време на Косовската криза (1998 – 1999), западните и северозападните територии на страната са използвани като база и като канал за пренос на оръжие и боеприпаси от Армията за освобождение на Косово (АОК). През този период сръбските сили за сигурност насочват към македонската държава над 300 хил. албанци.

Това води до изостряне на напрежението в РМ, а като повод е използвано споразумението между Сърбия и Република Македония за делимитиране на границата между двете държави и признаването ѝ за междудържавна. Непосредствено след споразумението албанците отговарят, като предприемат въоръжена акция по овладяване на село Танушевци, при което на сцената се появява паравоенната организация, Армия за национално освобождение (АНО).

Намесата и съдействието на САЩ и Европейския съюз през лятото на 2001 г., води до спиране на военните действия и до постигане на споразумение в гр. Охрид, с което се слага край на конфликта в страната. След подписването на Охридското споразумение участието на албанците в държавната администрация започва да нараства. Предвидена е и децентрализация, чрез която местната власт се сдобива с повече правомощия. Въпреки това с течение на времето все повече се задълбочава съществуващото разделение между македонската и албанската общност. Периодично албанците издигат искания за още по-радикално промени, а етническото напрежение и сблъсъци се увеличава. Всичко това кара някои от албанските лидери да заявяват публично, че Охридският договор трябва да се преразгледа, тъй като той според тях не успява да постигне целите си за равноправие, пропорционално представителство в държавните и местни структури и уважение между общностите. Всичко това води до несигурност и напрежение, което намира израз в поредица от политически кризи и граждански протести.

Трета глава: Обществено-политически отношения в Република Македония (кр. на XX – нач. на XXI в.).

След 1989 г. започналите процеси на демократизация на обществото, неминуемо водят до падане на старата тоталитарна система и замяната и с нова - демократична и многопартийна. За кратко време се създават редица политически партии, както сред македонците, така и сред албанците.

Сред водещите македонски партии се очертава ВМРО – ДПМНЕ (Демократическа партия за македонско национално единство), която защитава идеи за радикално преустройство на СРМ. Друга водеща македонска партия е бившият Съюз на комунистите от Македония (СКМ), който е с ново име Партия на демократичните промени, което по-късно е сменено на Социалдемократически съюз на Македония (СДСМ). В този начален етап СКМ се ограничава до умерено реформиране на системата, докато опонентите им от ВМРО-ДПМНЕ са за радикални промени.

Сред албанците в СРМ са формирани и две политически партии: Партия за демократичен просперитет (ПДП) и Народнодемократична партия (НДП). Сред тях водеща е ПДП, която е и първата партия на албанците в Република Македония. Тя обединява различни слоеве на албанското общество, като в нея влизат бивши членове на СКМ, опозиционери и бивши политическо затворници.

Белег за албанските политически партии през 90-те год. на XX в. е въздействието на т. нар. „Косовски синдром“. При него процесите в съседно Косово влияят върху активизиране на албанското население, формирането на политически партии и техните искания. Създадени са и тесни връзки с Демократичния съюз на Косово (ДСК), в резултат на което голяма част от неговите активисти, бягайки от сръбските сили за сигурност се установяват в СРМ.

Албанците издигат редица искания, изпълнението на които биха им дали същите права, статут и възможности, на каквито се е радвало Косово по време на своята автономия. Оттам и опасенията на македонските власти, че ако дългогодишната борба за създаване на „Република Косово“ се увенчае с успех, веднага ще последва желание за обединение на Косово и западните части на СРМ в едно общо държавно тяло.

В началото на 1991 г. се развива процеса на формиране на самостоятелна Република Македония, като нова държава на Балканите. В насрочения референдум за независимост, македонските албанци виждат поредната пречка към стремежа за цялостно разрешаване на албанския проблем в Югославия. С появата на новата държава, ще се усложнят допълнително общоалбанските интереси в разпадащата се федерация. Поради тази причина не е чудно, че те отказват да участват в референдума и преброяването на населението, но си запазват правото да оспорват резултатите им, като заявяват, че борбата „не е за права, а за равноправие“. Албанците не участват и в приемането на конституцията на страната, а в изграждането на РМ като национална държава виждат главния генератор на кризата и отказват да се примирят със статут на малцинство.

След положителния референдум и приемане на конституцията на страната, албанците предприемат други действия за защита на своите интереси. Едно такова решение е допитването до населението. На него албанските граждани трябва да се изкажат дали са за обявяване на териториално-политическа автономия на албанците в Република Македония. След завършване на референдума едностранно е провъзгласена новата териториална единица – Илирида, която обхваща западните и северозападни територии населени с албанци. Чрез този акт македонските албанци се опитват едностранно да решат албанския въпрос в РМ, като се изгради една автономна единица, която има самоуправление и очертани граници. Този акт в очите на македонските власти се разглежда като проява на сепаратизъм и ултиматум от страна на албанското население и показва техния стремеж към дестабилизация на държавата.

В началото на 1992 г. РМ влиза в сферата на международното признаване, което създава нови реалности и показва на албанските партии, че албанският въпрос от общоюгославски се превръща във вътрешен за новата държава. Поради тази причина, те трябва да се съобразяват с тази нова действителност и да бъдат по-активни в политическите процеси. С цел привличане на внимание и забавяне процеса на признаване на страната на 31 март 1992 г. в Скопие се провежда голяма демонстрация на албанци, на която се иска международната общност да не признава РМ, докато не получат автономия в частите на държавата, където те са мнозинство.

През лятото на 1992 г. е съставено във второто македонско правителство, начело с Бранко Цървенковски, което управлява страната до 1998 г. В него албанската ПДП е коалиционен партньор и получава пет министерски кресла. По време на този кабинет, албанският въпрос не само се превръща във вътрешен за държавата, но и статута „национално малцинство“ се запазва.

След трансформацията на албанския въпрос в страната от общоюгославски във вътрешен за РМ, албанските партии нямат готови сценарии за неговото разрешаване. Това води до противоречия между албанските лидери и разцепление в ПДП. През 1994 г. на конгрес на партията в Тетово, част от делегатите се отцепват и създават нова политическа формация Партия на демократическия просперитет на албанците (ПДПА), начело с Арбен Джафери. Новата партия започва една по-активна политика по отношение правата на албанците в страната.

На парламентарните избори през 1994 г. разделението сред албанските политически партии изиграва своята роля и в сравнение с предишния парламент, броят на техните депутати е намален от 25 на 19. Резултатите от вота показват на ръководителите на албанските лидери, че по време на мандата на този парламент едва ли ще могат да разчитат на извоюване на някакви по-радикални промени по отношение положението на албанците в страната.

На 14 декември 1994 г. албанците основават Тетовския университет, в който преподаването ще се извършва на албански език. За неговото изграждане застават всички албански партии и депутати в Събранието на РМ. Това предизвиква действия от страна на властта и полицията, което води до масови демонстрации и сблъсъци, в които има убити и ранени. Властите в страната отказват да го признаят за официално учебно заведение в резултат, на което в следващите години неговата легализация се превръща в една от основните цели на албанските политици. Твърде скоро проблемът е

политизиран, а ПДП заплашва, че ще се оттегли от правителството, а даже и от парламента.

На местните избори през 1996 г. се сблъскват двете течения произлезли от ПДП, като надмощие успява да вземе ПДПА и се превръща във водеща политическа сила сред македонските албанци, като успява да излъчи кметовете на Тетово и Гостивар. Новите общински ръководства в тези два града взимат решение пред сградите на общините наред с македонското национално знаме да се вее и албанското. Това води до етнически сблъсъци, намеса на полицията и въвеждане на полицейски час. В последвалите сблъсъци има убити и ранени, а градоначалниците на Тетово и Гостивар са арестувани и осъдени. Тези събития са и най-силното етническо противопоставяне от обявяване независимостта на страната.

По същото време в съседните Косово и Албания също не е спокойно. Отвъд западната македонска граница в Албания се шири анархия, а страната е на ръба на гражданската война. В съседно Косово в резултат на започващия въоръжен отпор на косоварите Сърбия засилва военните и полицейските операции в областта. Опасенията, че напрежението ще се прехвърли на македонска територия, водят до засилване на антиалбанските настроения. Поради тази причина и с цел по-голямо представителство сред албанските партии започват обединителни процеси, като ПДПА и НДП се сливат и образуват нова политическа формация, Демократическа партия на албанците (ДПА).

През есента на 1998 г., когато косовската криза добива своята най-голяма острота в РМ се подготвят парламентарни избори. Това кара ДПА и ПДП да загърбят различията си и да седнат на масата за преговори. В резултат двете партии се споразумяват да излязат с общи листи на изборите и да работят заедно за постигане на целите си.

Това обединение дава своя резултат и в Събранието на Република Македония влизат 25 депутата от албански приход (14 от ПДП и 11 от ДПА). Това е и най-многобройното политическо представителство на албанските партии в македонския парламент до този момент, а в новото македонско правителство на ВМРО – ДПМНЕ, албанската ДПА влиза като коалиционен партньор.

В края на косовската криза привидно се наблюдава подобрене на македоно – албанските отношения. За това допринасят амнистията на кметовете на Тетово и Гостивар, откриването на Университета на Югоизточна Европа с преподаване на албански, както и пускането на телевизионен канал на майчин език. С течение на времето обаче отношенията между двата етноса се изострят.

Действията на сръбските сили за сигурност в Косово, въздушните удари на НАТО над Югославия и бежанската вълна оказват въздействие върху етническите отношения в РМ. Силното албанско присъствие в управлението на държавата е предпоставка те да имат изключително офанзивно поведение по отношение на целите, които са си поставили, а именно – промяна статута на албанското население в страната. С ескалацията на кризата в Косово, все по-често започват да се проявяват противоречия между ВМРО – ДПМНЕ и ДПА относно политиката към бежанците.

През 2001 г. е проведена военна акция за овладяване на село Танушевци, разположено в подножието на Скопска Черна гора на границата с Косово. С този акт на сцената се появява Армията за национално освобождение (АНО). За разлика от косовската криза, въоръжената борба на албанците в РМ не получава подкрепа от международната общност. САЩ, Европейския съюз, Русия и всички по-значими международни организации, като защитават целостта на страната и осъждат въоръжените действия.

След натиск от международната общност в Охрид е договорено споразумение, което е подписано от президента и лидерите на парламентарно представените партии. То потвърждава суверенитета и териториалната цялост на Република Македония, предвижда спиране на военните действия, разоръжаване на албанските въоръжени групи и тяхното пълно разпускане. Договорът предвижда да се преразгледа Закона за местното самоуправление, с което ще се засилят правомощията на местните институции. С приемането на поправките в конституцията на страната на 16 ноември 2001 г. исканията на албанците са потвърдени и от най-висшия закон на страната.

След извършване на промените в конституцията и нормализиране на обстановката в страната са насрочени нови парламентарни избори. С тях на политическата сцена сред албанските партии в РМ се появява нова формация – Демократичен съюз за интеграция (ДСИ), който произлиза от разформированата АНО, с лидер Али Ахмети.

Парламентарните избори водят до нарушаване на досегашното статукво при албанските партии в Р Македония. Новообразувания ДСИ успява да вземе 12,2% от гласовете (около 55% от гласовете на албанците – 16 мандата), с което още на първото си явяване на избори се превръща в най-голямата партия на албанците в страната. На тези избори най-висока е избирателната активност в Тетовски регион и благодарение на нея албанските партии увеличават присъствието си в Събранието на 26 депутата,

разделени в 4 партии. Като втора политическа сила сред албанския блок се очертава ДПА – 7, а далеч зад нея са ПДП - 2 и НДП – 1 мандат.

В новото правителство на СДСМ доскорошните бунтовници са коалиционен партньор. То реагира отговорно, дори и смело особено, когато става дума за чувствителни въпроси като например легализацията на Тетовския университет, използването на албански език в парламента, както и издаването на държавните паспорти. Предприетите мерки от коалиционното правителство са непопулярни сред македонците, което води до загуба на парламентарните избори, през 2006 г. В тях победител е ВМРО – ДПМНЕ. При албанските партии ДСИ успява да запази лидерската си позиция, като се явява в коалиция с ПДП и Съюза на бошнаците. като коалицията и успява да вземе 17 депутатски места в македонския парламент (ДСИ – 14 мандата и ПДП – 3 мандата). За ДСИ този резултат отбелязва спад от 2 мандата спрямо изборите от 2002 г. ДПА успява да увеличи мандатите си на 11, което с четири повече от предходните избори.

След изборите, очакванията на ДСИ, че ще бъде партньор в ново коалиционно правителство не се осъществяват. Новият премиер Никола Груевски включва като коалиционен партньор втората по сила албанска партия – ДПА.

Същевременно правителството не успява да се възползва максимално от кандидат-членския статут на Македония за ЕС и да развие постигнатото, като получи дата за започване на преговори, с което евроинтеграцията на страната е забавена. Поради тези причини очакванията за предсрочни избори още от края на 2007 г. се засилват.

Новите избори са насрочени за 2008 г. Тук основният сблъсък е между ДСИ и ДПА, което води до маргинализацията на другите албански формации и до оформянето на двуполусен модел на албанските партии в страната. Самите избори са съпътствани с изборни фалшификации и нарушения, в регионите с албанско население. В деня на изборите са регистрирани редица инциденти между привърженици на ДПА и ДСИ, които взимат и човешки жертви. Показател за напрежението между албанските партии е, че най-ниската активност на избирателите е регистрирана в „най-албанския“ Тетовски, а най-високата в най-македонския Струмишки избирателен район. Сред изборите на първо място от албанските формации застава ДСИ с 18 депутата. Тази изборна победа превръща партията в най-сериозния политически фактор сред албанците в РМ. ДПА не успява да се възползва от участието си във властта и успява да усвои 11 места в Събранието. На тези избори първата албанска партия ПДП не успява

да излъчи свои представители в македонския парламент и по този начин постепенно престава да бъде фактор в политическия живот на албанците в страната.

Никола Груевски съставя правителството на 25 юли 2008 г. Въпреки, че има пълно мнозинство, той се коалира с албанската ДСИ. По време на този мандат става все по-видим проблема за сегрегацията в образователната система. Като коалиционен партньор ДСИ са критикувани, че не са по-силни в отстояване нуждите на албанците, отколкото когато са били в опозиция.

Поредните извънредни парламентарни избори в страната са насрочени за 5 юни 2011 г. Очаквано победител от надпреварата излиза управляващата коалиция на ВМРО-ДПМНЕ. Сред албанските партии също няма изненади. На първо място се налага ДСИ с 10.28%, които осигуряват 15 места в парламента, а веднага след нея ДПА с 5.90% или 8 представители. НДВ (Национално Демократично Възраждане) - Новообразуваната партия на бившия градоначалник на Гостивар, Руфи Османи съумява да спечели 2.67%, което и осигурява 2 депутатски мандата. По време на тези избори се забелязва спад при традиционни албански партии. ДСИ от 18 депутата през 2008 г., сега разполага с 15, а ДПА от 11 мандата на предходните избори сега печели 8. Това се обяснява с избирателната активност, която е най-ниската в избирателна единица Тетово – само 49,39%.

Никола Груевски и неговата партия нямат комфорта на абсолютното мнозинство, което имат в предходния парламент. Те все по-често разчитат на ДСИ като коалиционен партньор при съставянето на правителството. ДПА за пореден път губи изборите в албанския блок и се очертава като втора по влияние албанска партия в страната. Национално Демократично Възраждане (НДВ) успява да премине изборната бариера и да влиза с двама представители в парламента.

На тези избори извън събранието остават партии, като ПДП (Партия на демократическия просперитет) – първата албанска партия от демократичното развитие на страната. По този начин тя губи и малкото влияние, което има в политическия живот.

Четвърта глава: Икономически и социални промени сред албанците в Република Македония (кр. на XX и нач. на XXI в.).

Като съставна част от бившата югославска федерация, РМ в икономическо отношение е най-изостаналата от федеративните единици, изпреварвана само от Косово, което е автономна област в рамките на Република Сърбия. Започналите

политически промени водят до задълбочаване на съществуващата от 80-те години икономическа криза, фалита на значителен брой предприятия и увеличаване на безработицата.

Кризата засяга предимно македонското население, тъй като голяма част от работниците в държавните предприятия са от тази националност, докато присъствието на албанците е незначително. Поради тази причина шока от промените е много по-силен при македонците отколкото сред албанците. Икономическия преход води до несигурност сред населението и спад на жизнения стандарт.

В тази нова икономическа реалност единствения сигурен източник за финансови постъпления сред албанската общност, повишаване на икономическото развитие и стабилност на местната икономика се явява трудовата миграция и гурбет в чужбина. Паричните преводи изпращани от мигрантите, осигуряват на значителна част от албанците в РМ едно сигурно съществуване.

През 90-те год. на ХХ в., в административно отношение повечето общини с албанско население са селски откъснати от техния естествен градски център, без наследени обществени институции и инфраструктура, в резултат на което започват да изпитват големи трудности за изпълнение на административните си функции. По този начин те не могат да генерират средства за изграждането на необходими институции и инфраструктура. В резултат, случващото се в албанските селски общини не е предмет на държавен интерес и остава незабелязано от централната македонска власт. Това от своя страна поражда криза на легитимността на държавата сред албанската общност. При това положение не е чудно, че образувалия се административен вакуум се запълва от самоорганизирането на албанците и финансовото обезпечаване с парите идващи от гурбетчиите. Липсата на адекватно държавно присъствие в правораздаването води до възстановяване на традиционните селските съвети в някои албански села.

За да се разбере логиката на икономическата активност на албанците трябва да се представи тяхното присъствие в областта на образованието от обособяването на Югославия до съвременна РМ.

През целия период на СРМ, албанците ученици посещават масово предимно основното училище, където до голяма степен тяхната процентна представеност е съпоставима с броят им в страната. По отношение на средното образование тяхното присъствие в тази образователна степен е твърде слабо в сравнение с македонците, а във висшето образование са изключително слабо представени. Това се дължи на няколко фактора: езиковият проблем и липсата на подготвени учителски кадри, които

да преподават на албански език по различните предмети, патриархалността в албанските семейства и липсата на мотивация сред албанците за продължаване на образованието, тъй като основните административни и държавни длъжности са заети от македонци.

Тази тенденция не само се запазва, но се и увеличава в годините след 1991 г., тъй като не е направено никакво усилие за промяна на наследената образователна система. Една от причините за това е, че въпреки, че използването на албанския език е гарантирано от конституцията липсва регламентиране със закон за използването му в държавата. Резултат от това е появата на повече сегрегация, отколкото интеграция.

След събитията от 2001 г. и подписването на Охридския рамков договор, ситуацията сред албанците в сферата на образованието се променя. Споразумението води до законодателни промени, засягащи правата на преподаване и използване на майчин език в образователните институции. Постигнатите договорености до голяма степен отговарят на потребностите на албанците, но за тяхното пълно прилагане е необходимо време.

До 2001 г. във висшите училища на страната преподаването се извършва само на македонски език. Едва след тази година университетът в Тетово е признат за държавен, в резултат на което броят на студентите от албански произход в РМ се увеличава. И ако през учебната 1991/1993 г. от всички записали се студенти само 2% са албанците, то през учебната 2004/2005 г. техният брой е малко над 15,5%. Същевременно в образованието се наблюдават редица проблеми за разрешаване. Основният от които е тоталната сегрегация на основното и средно образование. През целия период на обучение до завършване на средно образование учениците от македонски и албански произход нямат допирни точки помежду си, не се срещат и не учат заедно. В резултат на това между тях се поражда подозрение и недоверие, които водят до периодично избухват конфликти на етническа основа. Това води до капсулация на общностите, при която албанци общуват с връстници албанци, а македонци с македонци. При това положение не можем да очакваме подтик към диалог и комуникация, а имаме само капсулиране и създаване на стереотипи и недоверие.

След 1991 г., когато РМ обявява своята независимост, в резултат на настъпилите промени значителна част от албанците се модернизират. Тази модерност се изразява в стила на обличане, начина, по който се обзавеждат жилищата. Мнозина албанци започват да се обличат по-елегантно от македонците, изоставяйки традиционното и характерно за тях облекло и гледайки ги човек не може да разбере, че са албанци. През

периода на социализма онези от албанците, които са успешни по правило са членове на партията, а като модел за член на обществото имат модерния македонски гражданин. Сега обаче много албански семейства са много по-стабилни във финансово отношение отколкото македонците, които при социализма са имали социални привилегии. От една страна съвременните албанци не пропускат да подчертаят, че могат да разполагат със същите привилегии, както богатите македонци, но наред с това с гордост изтъкват своята етническа и религиозна принадлежност.

Настъпилите трансформации след 1991 г. водят до няколко промени сред двете общности, а именно: по отношение на потреблението, избора на стоки и най-вече по отношение разликите между етносите. Политическите и икономическите промени влияят на формулирането на етническите идентичности, които вече се разделят по класови принадлежности и притежаването на западни стоки и предмети. Скоростта, с която се случват тези промени не позволяват на македонците, част от доскорошната привилегирована работническа класа да ги приемат. Появата на все повече „албанци като нас“, поражда страхове от загуба на привилегированата позиция, която са имали в миналото.

След 1991 г., когато РМ обявява своята независимост, сред албанците настъпват дълбоки социално-икономически промени, които оказват своето влияние и значение върху семейството. Причините за тези промени се явяват икономическият фактор, както и появата на нови разбирания, които са следствие от влиянието на Запада и мигрантите живеещи там, но поддържащи тясна връзка с роднините си в страната. Тези процеси протичат и при двата основни етноса в държавата, но се различават по своята динамика. И ако приемем, че един от белезите за модернизация на едно общество, а в частност и на семейните отношения е броя на ражданията, то можем да кажем, че сред албанците до края на XX и началото на XXI век се наблюдава по-малка степен на модернизация отколкото при македонския етнос.

С разпадането на Югославия и обявяване независимостта на Република Македония сред населението в страната настъпват редица промени, които обхващат политическия, икономическия и социалния живот. Поредица от теренни проучвания ни дават една моментна снимка на македонското общество и документират нагласите съществуващи сред представителите на македонската и албанската общност относно динамично протичащите трансформиращи процеси в живота на младата държава.

Непосредствено след кризата в Косово изследователите от „Международния център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия“, предприемат

теренни изследвания в РМ, които довеждат екипа до заключението, че македонците и албанците въпреки, че живеят в една държава не контактуват и не общуват помежду си. Ясно доловим е страхът на македонците от албанската демографска и културна инвазия и нараства вероятността от постепенното национално заличаване на македонската идентичност. Това създава у македонците впечатление за обреченост и безперспективност. Настроенията сред албанците пък са на обратната скала – те са в апогея на своя оптимизъм за бъдещето и са изпълнени с активност и увереност в своите възможности.

С идване на власт на Никола Груевски, започва политиката на „антиквизация“ и желанието да се търси връзка с държавата на Александър Велики. В тази връзка се изготвя и реализира проекта Скопие 2014, който разделя македонското общество. Албанците са на мнение, че именно комплексът по отношение на идентичността сред македонците, е нещото което спира страната в пътя на нейната евро-атлантическа интеграция. И действително, в годините на управление на Груевски, РМ все повече се отдалечава от своята евро-атлантически път и попада в позиция на догонваща останалите държави от региона, рискувайки да попадне в други процеси, които може да се окажат вредни за държавата.

III. Приносите

Като основен принос и достойнство на настоящата дисертация може да бъде посочено допринасянето ѝ за разширяване познанията в един недобре изследван проблем какъвто е политическото и социално развитие на албанската общността в РМ в края на XX и началото на XXI век.

1. Проследяване процеса на формиране на албанските политически парии в РМ и обединителните процеси при тях в моментите на външна опасност и етническа мобилизация.
2. Изведена е еволюцията на политика на албанските формации, която преминава от бойкот на държавно образуващите процеси в СРМ и стремеж към цялостно решение на албанския проблем в Югославия до неговата трансформация във вътрешен за Република Македония и активното включване на албанците в политическите процеси.
2. Представена е политическата динамика на албанските партии и участието им в държавното управление.
3. При анализа на изборните резултати се потвърждава разделението на страната на етнически принцип.

4. При проследяването на политическата динамика в РМ се потвърждава, че една от характеристиките на партийната система в страната, особено след 2001 г. е неминуемото участие на една от албанските партии в управлението. Това се дължи на две причини, от една страна спечелилата партия не разполага с мнозинство и не е в състояние да състави правителство, а от друга желанието албанската общност в страната да има свое представителство в управлението с цел избягване на етнически конфликти.

5. Чрез проведени теренни интервюта, разговори и наблюдение е събран богат емпиричен материал, от различни селища от западните части на РМ, който ни дава информация за протичащите политически и социални процеси сред албанците в страната.

6. Прилагане на интердисциплинарен метод на проучване, който позволява обхващане на проблема в пълнота.

7. Теренни проучвания, показват ролята на албанската емиграция за икономическото развитие и социална трансформация на албанците в РМ.

Публикации по темата

- 1. Петров, Д.:** “Рак с галопиращи метастази”. Етнополитическата ситуация в Република Македония (2001-2007) – В: Беров, Х. (съст.) XVII Кюстендилски четения. Провалите в историята, София, СУ „Св. Климент Охридски“, РИМ Кюстендил, 2012, с. 337-347
- 2. Петров, Д.:** Македоно – албанският конфликт и неговото място във вестник „Нова Македония“ през 2001 г. – В: Драганов, Д и Попнеделев, Т. (съст.) Collegium historicum. Том 2, София, 2012
- 3. Петров, Д.:** Македония 2011 – А сега накъде? – В: История, год. XXI, кн. 1, София, 2012, с. 76-87